

Finanstilsynets vurdering av pilar 2-kapitaltillegg knyttet til markedsrisiko

1. Innledning

Finanstilsynets vurdering av risiko og kapitalbehov (SREP) skal ta utgangspunkt i foretakets ICAAP og omfatte kapitalbehov som ikke, eller bare delvis, er dekket av pilar 1 (pilar 2 - risikoer). Finanstilsynet vil i denne sammenheng benytte beregningsmetoder for kvantifisering av kapitaltillegg knyttet til enkelte pilar 2-risikoer for markedsrisiko. Metodikken for vurdering og beregning av kapitaltillegg for markedsrisiko i pilar 2 baseres i utgangspunktet på en beregning av tapspotensialet estimert ved stresstesting av ulike risikofaktorer for de porteføljer som inngår i pilar 2-vurderingen. I tillegg foretas det kvalitative vurderinger av blant annet porteføljens konsentrasjon og likviditet, samt av styring og kontroll.

For store finansforetak¹ kreves det en innrapportering til Finanstilsynet av spesifikk informasjon om risikorammer og de ulike porteføljenes posisjoner og eksponeringer ved utgangen av året. For mindre finansforetak vil Finanstilsynet vurdere om pilar 2-vurderingen primært skal basere seg på eksisterende innrapportering, som ORBOF og CRD-IV rapporteringen.

2. Markedsrisiko som ikke er dekket i pilar 1

I EBAs retningslinjer for SREP heter det at tilsynsmyndighetene som et minimum skal vurdere markedsrisiko i handelsporteføljen, samt renterisiko, spreadrisiko og aksjerisiko i bankporteføljen. I pilar 1 regnes det kapitalkrav for aksje- og renterisiko i handelsporteføljen, samt valuta- og råvarerisiko i samlet portefølje, jf. tabell 1 under.

Tabell 1: Risikofaktorer i pilar 1 og pilar 2

<i>Pilar 1</i>	<i>Pilar 2</i>
<ul style="list-style-type: none">• Generell renterisiko i handelsporteføljen• Spesifikk renterisiko (spreadrisiko) i handelsporteføljen• Generell aksjerisiko i handelsporteføljen• Spesifikk aksjerisiko i handelsporteføljen	<ul style="list-style-type: none">• Generell renterisiko i bankporteføljen• Spesifikk renterisiko (spreadrisiko) i bankporteføljen• Generell aksjerisiko i bankporteføljen• Eiendomsrisiko i bankporteføljen• Risiko knyttet til ubenyttede rammer for aksjer og renterisiko i handelsporteføljen og valutarisiko i samlet portefølje• CVA risiko knyttet til motparter som ikke inngår i pilar 1• Likviditet og konsentrasjon (kvalitative vurderinger)• Styring og kontroll (kvalitative vurderinger)
<ul style="list-style-type: none">• Valutarisiko i samlet portefølje• Varerisiko i samlet portefølje• CVA risiko	

For aksjer og obligasjoner i bankporteføljen beregnes det ingen kapitalkrav for markedsrisiko, men disse porteføljene inngår i pilar 1 beregningen av kapital for kredittrisiko. Aksjer inngår i beregningsgrunnlaget med 100 prosent, mens obligasjoner inngår i beregningsgrunnlaget med 0 til

¹ Med store finansforetak menes her foretak som er kategorisert i gruppe 1 og 2, jf. kapittel 4.1 i Finanstilsynets rundskriv 9/2015.

100 prosent, avhengig av utsteders risikovekting. Det regnes ikke kapitalkrav for renterisiko i bankporteføljen i pilar 1. I pilar 2 vil markedsrisikoen i bankporteføljen bli vurdert, men slik at det gis fradrag for kapitalkravet for kredittrisiko i pilar 1 på de porteføljer Finanstilsynet vurderer. Tabell 1 viser hvilke risikoer som dekkes i pilar 1, og hvilke risikoer som Finanstilsynet inkluderer i sin pilar 2-vurdering.

I den grad pilar 1 ikke fanger tilstrekkelig opp risikoen i handelsporteføljen (f.eks. pga. komplekse produkter, ikke-likvide posisjoner e.l.), forsøker Finanstilsynet også å ta hensyn til dette i pilar 2. I denne sammenheng innebærer det også å foreta en kvalitativ vurdering av verdipapirbeholdningenes konsentrasjon og markedslikviditet i både handelsporteføljen og bankporteføljen, samt bankens styring og kontroll av markedsrisiko.

EBA presenterte i november 2015 forslag til nye retningslinjer om standard metodikk for SREP-vurdering for risiko for svekket kredittverdighet hos derivatmotparter (CVA-risiko²) som ikke inngår i pilar 1 beregningen. Finanstilsynet vil vurdere å ta denne metoden i bruk når den er endelig fastsatt av EBA.

3. Beregningsgrunnlag: Rammer vs. faktisk eksponering

Pilar 1-kravene beregnes med utgangspunkt i faktiske posisjoner. Foretakene har for de fleste risikofaktorene etablert risikorammer som fastsetter begrensninger for hvilken eksponering de kan påta seg. Rammene reflekterer den risikoen styret har åpnet opp for, og spesielt i handelsporteføljen kan eksponeringen endres hyppig. Finanstilsynet tar hensyn til dette ved å inkludere en potensiell rammeutnyttelse av handelsporteføljen i pilar 2-vurderingen. I bankporteføljen er foretakenes anvendelse av risikorammer, med unntak av for renterisiko, mindre utbredt. Normalt vil også tilpasning av eksponering her ta noe mer tid enn hva tilfellet er for posisjoner i handelsporteføljen, der det kan skje betydelige endringer i eksponeringen også intradag. For bankporteføljen, med unntak av for renterisiko, er det således mindre grunnlag for å benytte rammer.

For å hensynta tapspotensialet som ligger i ubenyttet risikorammer, vil Finanstilsynet "skalere opp" kapitalkravet i pilar 1 for henholdsvis aksjer og renter i handelsporteføljen basert på ubenyttet ramme (faktisk rammeutnyttelse på rapporteringstidspunktet). Det vil si at dersom rammeutnyttelsen er 50 prosent, legges det inn et pilar 2-krav for posisjoner i handelsporteføljen tilsvarende pilar 1-kravet. Metodikken innebærer at kapitalkravet i pilar 2 for aksjer og renter i handelsporteføljen tilsvarende anslått kapitalkrav basert på full rammeutnyttelse fratrukket kapitalkravet i pilar 1. Dette vil ivareta prinsippet om at pilar 2 skal dekke risikoer som ikke er dekket i pilar 1, dvs. at det ikke skjer en omkalibrering av pilar 1-krav. I den grad posisjonene i handelsporteføljen er lite likvide, bør dette tas hensyn til i pilar 2, ettersom metodikken i pilar 1 forutsetter likviditet i posisjonene. I bankporteføljen vil Finanstilsynet anvende faktiske posisjoner som grunnlag for vurdering av kapitalkrav i pilar 2, med unntak for renterisiko hvor rammen benyttes.

² EBA/CP/2015/21 Guidelines on the treatment of CVA risk under the supervisory review and evaluation process (SREP) 12 November 2015. Forslag til retningslinje ble sendt på høring av EBA 12. november 2015.

4. Stressfaktorer

Finanstilsynets vurdering av pilar 2-kapitaltillegg for markedsrisiko baserer seg på en beregning av anslått tapspotensiale ved negative endringer i de viktigste markedsrisikofaktorene. I SREP vurderingen for 2015 ble det beregnet tapspotensiale knyttet til aksjerisiko, renterisiko, spreadrisiko og valutarisiko. Disse risikofaktorene blir videreført i Finanstilsynets nye metodikk for pilar 2-vurdering, og i tillegg innføres det en risikofaktor for eiendom. Stress-scenariene benyttes bare på posisjoner i bankporteføljen, samt for valutarisiko, som gjelder både bankporteføljen og handelsporteføljen. Varerisiko har så langt utgjort en begrenset andel av foretakenes totale markedsrisiko, og vil bare inngå skjønnsmessig i pilar 2 for de tilfeller der faktisk eksponering er av en viss betydning.

4.1 Konfidensnivå og tidshorison

Finanstilsynet har lagt til grunn at sannsynligheten for de ulike stress-scenariene bør være om lag like store. Stress-scenariene som frem til nå er benyttet i Finanstilsynets modul for markedsrisiko, er vurdert å innebære rundt 10 til 15 prosent sannsynlighet for at scenariet inntreffer i løpet av ett år. For at kalibreringen av pilar 2-tillegget til Finanstilsynet skal være konsistent med kalibreringen av kapitalkrav for øvrig, er det nødvendig med en strengere kalibrering av stress-scenariene enn dette.

Kapitalkrav for kredittisiko og operasjonell risiko i pilar 1 er kalibrert til 99,9 prosent VaR over ett års tidshorison, mens kapitalkrav for markedsrisiko er kalibrert til 99,0 prosent VaR over 10 dagers tidshorison. Forskjellen kan begrunnes med at aktivitetene i handelsporteføljen har en annen tidshorison enn aktivitetene i bankporteføljen³. Baselkomiteen har i sitt forslag til behandling av renterisiko i bankporteføljen⁴ lagt til grunn et konfidensnivå på 99,0 prosent, og en tidshorison på 6 måneder.

Finanstilsynet har i sin vurdering av nivået på kapitalkrav for markedsrisiko i pilar 2 sett hen til ovennevnte vurderinger av kalibreringsnivå.

I Solvens II for forsikringsforetak, som det henvises til i omtalen nedenfor, legges det til grunn et konfidensnivå på 99,5 prosent over ett år.

4.2 Aksjerisiko

Som stressfaktor benyttes et fall i aksjepriser på 45 prosent. Som grunnlag for beregningen av tapspotensial benyttes markedsverdi av faktiske beholdninger i aksjer og egenkapitalinstrumenter på vurderingstidspunktet. Posisjoner i datterforetak, tilknyttede foretak og strategiske eierposisjoner knyttet opp mot det å drive bankvirksomhet holdes utenom grunnlaget for beregningen. Øvrige aksjeoposisjoner i bankporteføljen, med unntak av eiendomseksponering, blir inkludert i vurderingen.

Grunnlaget for kalibreringen av stressfaktoren på aksjer er historisk aksjekursutvikling på børsnoterte aksjer. Aksjeoposisjoner i bankboken vil ofte være betydelig mindre likvide, noe som tilsier en økning av stressfaktornivået med ytterligere 10 prosentpoeng, tilsvarende forskjellen

³ Det understrekes her at foretakene selv må vurdere om forutsetningen om at papirene kan omsettes på 10 dagers horison er realistisk. Illikvide papirer bør ha høyere kapitalkrav.

⁴ BCBS: Interest rate risk in the banking book, June 2015. Consultative Document.

mellom type 1 og type 2-aksjer i Solvens II-regelverket for forsikringsforetak. I stedet for å øke stressfaktoren ytterligere, har Finanstilsynet valgt å legge vekt på de skjønnsmessige vurderingene av risikospredning og markedslikviditet i aksjeposisjonene. Den skjønnsmessige vurderingen vil baseres på prinsippene i Finanstilsynets modul for markedsrisiko⁵, som innebærer en potensiell økning av tapspotensialet med 0 til 50 prosent, avhengig av graderingen av risikonivået knyttet til posisjonenes konsentrasjon og illikviditet.

Aksjer inngår i beregningsgrunnlaget for pilar 1-krav med 100 prosent, dvs. som et krav til ren kjernekapital inklusive bufferkrav fra 1. juli 2016 på 11,5 prosent (13,5 prosent for systemviktige finansforetak). Dette pilar 1-kravet trekkes derfor fra tapspotensialet som beregnes.

4.3 Eiendomsrisiko

Mange finansforetak har direkte eierskap i eiendomsselskaper og eiendomsfond i sin bankportefølje. I tidligere SREP - vurderinger er disse posisjonene behandlet som aksjer og stresset med 30 prosent. I Solvens II stresses eiendom med 25 prosent. Volatiliteten til eiendom er noe lavere enn i aksjemarkedet, så det vil være konservativt å behandle eiendomseksponering som aksjer og stresser disse med 45 prosent. På den annen side er en andel av eiendommene i bankporteføljen ofte overtatte eiendommer som følge av misligholdte kredittengasjement, noe som kan tilsi noe strengere kalibrering enn hva som gjelder for forsikringsforetakenes investeringsporteføljer. Finanstilsynet viderefører derfor en stressfaktor for eiendom på 30 prosent. Som grunnlag for beregningen av tapspotensial benyttes markedsverdi av faktiske beholdninger på vurderingstidspunktet. Pilar 1-kravet trekkes fra tapspotensialet som beregnes, på samme måte som for aksjer, jf. punkt 4.2.

4.4 Renterisiko

Det følger av CRD IV-direktivet artikkel 98 (5) og EBAs retningslinjer om renterisiko i bankporteføljen⁶ at renterisiko skal vurderes på bakgrunn av et stressfaktornivå på 2 prosentpoeng parallelt skift i rentekurven. Finanstilsynet viderefører derfor en vurdering av renterisiko basert på et standardsjokk med parallelt skift i rentekurven på 2 prosentpoeng. Beregningsgrunnlaget vil være foretakenes risikoramme for renterisiko i bankporteføljen.

Etter EBAs anbefaling om SREP, skal det også foretas en vurdering av hvordan vridninger i rentekurven påvirker bankens posisjoner, for eksempel at korte renter går opp og lange renter går ned. For å vurdere disse effektene, vil Finanstilsynet i tillegg benytte Baselkomiteens forslag i sitt konsultasjonsdokument fra juni 2015 som metode for å vurdere renterisiko⁷. Foretakene skal selv beregne effekten av 6 ulike scenarioer på sine kontantstrømmer: parallelt skift opp og ned, brattere rentekurve (korte renter ned og lange opp), flatere rentekurve (kortere renter opp og lange ned) og korte renter opp og ned. Bankens posisjoner og kontantstrømmer skal deles inn i 19 tidsintervaller. Det er i Baseldokumentet angitt metoder for hvordan visse typer eiendeler og gjeld med opsjonalitet skal plasseres i de ulike tidssonene. Ved bruk av denne metoden er det naturlig å ta utgangspunkt i faktiske posisjoner på vurderingstidspunktet. Det scenarioet som viser størst tap, vil bestemme

⁵ Modul for markedsrisiko – Evaluering av markedsrisikonivå.

⁶ EBA/GL/2015/08 Guidelines on the management of interest rate risk arising from non-trading activities, 22 May 2015.

⁷ Se fotnote 3 for dokumentreferanse. Baselkomiteen har varslet oppfølging av konsultasjonen i løpet av 2016. Finanstilsynet har en intensjon om å tilpasse metodikken til dette.

kapitalkravet. Dersom standardsjokket på 2 prosentpoeng viser seg å gi større utslag enn metoden for de 6 ulike scenariene, vil det være den metoden som gir høyest tapspotensial som bestemmer kapitalkravet.

4.5 Spreadrisiko

Metoden som benyttes for vurdering av spreadrisiko bygger på metodikken i Solvens II for forsikringsforetakene. Det beregnes et tapspotensiale som avhenger av ratingnivå og durasjon, jf. tabell 2 under. Stressfaktorene er kalibrert basert på historiske data for aktivt handlede foretaksobligasjoner i euro. Det er ikke tilstrekkelig grunnlag til å foreta en særskilt kalibrering basert på norske data.

Den faktiske portefølje av rentebærende verdipapirer i bankporteføljen benyttes som beregningsgrunnlag. I beregningen skal en benytte markedsverdier på vurderingstidspunktet. Spreadendringer vil på porteføljer som regnskapsmessig er ført til amortisert kost (porteføljer som holdes til forfall) normalt ikke påvirke egenkapitalen, men i en stresset situasjon kan det være behov å måtte selge disse verdipapirene. Finanstilsynet vurderer det derfor slik at også disse porteføljene må inngå i vurderingen til markedsverdi. Det vil i vurderingen måtte tas hensyn til eventuelle mer-/mindreverdier som ikke inngår i regnskapsmessig verdi.

Tabell 2: Spreadrisiko, sammenheng mellom rating og antatt spread endring

Rating	Risikoklasse ⁸	Spread endring
AAA	1	0,9 %
AA		1,1 %
A	2	1,4 %
BBB	3	2,5 %
BB	4	4,5 %
B eller lavere	5	7,5 %
Ikke rated	-	3,0 %
Obligasjoner med Fortrinnsrett (AAA)	1	0,7 %
Obligasjoner med Fortrinnsrett (AA)	1	0,9 %

Statsobligasjoner utstedt i EØS-land (i egen valuta) og beholdninger i datterforetaks OMF papirer inkluderes ikke i beregningsgrunnlaget. Eventuelle korte posisjoner i tilsvarende instrument utstedt av samme utsteder kan trekkes fra. Som en forenkling benyttes gjennomsnittlig gjenværende løpetid for porteføljen i hver ratingklasse i beregningen. Finanstilsynets metodikk dekker ikke spreadrisiko knyttet til foretakenes egne innlån. I kapitalkravsforskriften (pilar 1) og i Solvens II aksepteres bare rating av godkjent ratingbyrå (offisiell rating), men i SREP-sammenheng har Finanstilsynet, i tilfeller der det ikke foreligger rating fra godkjent ratingbyrå, inntil videre også akseptert laveste skyggerating⁹ på enkelte norske utstedere.

I pilar 1 beregnes et kapitalkrav (for kredittrisiko) som avhenger av utsteders risikovekt. Kapitalkravet for disse verdipapirposisjonene i pilar 1 vil således variere, avhengig av hvem som har utstedt verdipapirene. Dette er informasjon som ikke kan leses ut av kapitaldekningsoppgaven, der det ikke skilles mellom verdipapirer og utlån. Som en forenklet tilnærming benyttes en

⁸ Se Finanstilsynets rundskriv 9/2014 om rateringer for fastsetting av risikovekter for engasjementer ved beregning av kapitaldekning. Standard & Poor's ratingklasser er tatt inn som en illustrasjon i tabellen.

⁹ Rating utarbeidet av større investeringsbanker og meglarhus på utstedere som ikke har offisiell rating.

sjablonmessig gjennomsnittlig risikovekt for bankporteføljen på 10 prosent¹⁰. Kapitalen som trekkes fra blir dermed eksponeringen multiplisert med kravet til ren kjernekapital i pilar 1 (11,5 prosent eller 13,5 prosent pr. 1. juli 2016) multiplisert med 10 prosent.

4.6 Valutarisiko

For valutarisiko har det i tidligere beregningen av pilar 2-krav blitt lagt til grunn en endring i kursen på utenlandsk valuta på 10 prosent i forhold til norske kroner, basert på historiske data for konkurransekursindeksen i perioden 1992-2004. Volatiliteten i valutamarkedene har de siste årene økt. Historiske data viser at volatiliteten mot enkeltvalutaer, herunder spesielt mot USD og JPY er vesentlig høyere enn volatiliteten mot konkurransekursindeksen. I Solvens II beregnes et tapspotensiale for valutarisiko ut i fra en ugunstig endring i valutakursene mot norske kroner på 25 prosent. Det foretas separate beregninger for hver enkelt valuta. Finanstilsynet legger tilsvarende stressfaktornivå til grunn for valutarisiko i SREP-vurderingen, og risikorammen benyttes som beregningsgrunnlag.

I pilar 1 beregnes det kun kapitalkrav for valutarisiko dersom foretakets samlede netto valutaposisjon overstiger 2 prosent av ansvarlig kapital. Netto valutarisiko er i pilar 1 basert på det høyeste av henholdsvis sum korte og sum lange posisjoner over alle valutaer. Et beløp tilsvarende 2 prosent av ansvarlig kapital trekkes derfor fra det beregnede tapspotensialet i pilar 2 beregnet med en stressfaktor på 25 prosent. I tillegg trekkes et eventuelt pilar 1-krav for valutarisiko fra.

4.7 Kvalitativ vurdering av porteføljenes konsentrasjon og likviditet

Den kvalitative vurderingen av eksponeringenes konsentrasjon og markedslikviditet vil basere seg på eksisterende retningslinjer i modul for markedsrisiko¹¹, med et potensielt tillegg på tapspotensialet for hver risikofaktor fra 0 til 50 prosent, som øker med graden av risiko. Som et utgangspunkt vil porteføljer som anses å ha en "normal" risikoprofil ikke bli tillagt tillegg i tapspotensialet.

4.8 Vurdering av styring og kontroll

En vurdering av styring og kontroll av markedsrisiko inngår også i den kvalitative delen, jf. omtale i punkt 4.7, som kan resultere i et tillegg på tapspotensialet. Svakheter i risikostyringen, organisering, rammestruktur, oppfølging og kontroll er elementer som blir vurdert. Vesentlige svakheter på disse områdene kan resultere i en økning av risikograderingen for den relevante risikokategorien med ett nivå, noe som gir et høyere prosentvis tillegg på beregnet tapspotensial, og dermed høyere kapitaltillegg i pilar 2.

4.9 Samlet tapspotensial

Samlet tapspotensial i pilar 2 beregnes ved å summere tapspotensialet som er estimert for hver av risikokategoriene, inkludert eventuelle kvalitative tillegg. Det tas i Finanstilsynets pilar 2 vurdering således ikke hensyn til eventuelle diversifiseringseffekter mellom risikokategoriene.

¹⁰ Basert på en vurdering av at bankporteføljen i stor grad, men ikke fullt ut, består av motparter med 0 og 10 prosent risikovekt.

¹¹ Merk at Finanstilsynets risikomoduler blir løpende oppdatert ved endringer.

http://www.finanstilsynet.no/Global/Bank%20og%20Finans/Banker/Tilsyn%20og%20overv%C3%A5king/Tilsyn/Riskobasert%20tilsyn/Modul_markedsrisiko_Evaluering_risikoniva.pdf